مباحث پدافند غیرعامل [1]

آشنایی مقدماتی با

پدافند غیرعامل

(ویژه مدیران ، کارشناسان و دانشجویان)

تدوین و گردآوری : حمید اسکندری

(کارشناس ارشد سیستم ها و پدافند غیرعامل)

بسم الله الرحمن الرحيم

مباحث پدافند غیرعامل [1]

آشنایی مقدماتی با پدافند غیرعامل

(ویژه مدیران ، کارشناسان و دانشجویان)

تدوین و گرد آوری:

حمید اسکندری

سرشناسه	:	اسکندری، حمید، 1338 -
عنوان و نام پدیدآور	:	آشنایی مقدماتی با پدافند غیرعامل/ تدوین و گردآوری حمید اسکندری.
مشخصات نشر	:	تهران: بوستان حمید،1390.
مشخصات ظاهری	:	56 ص.: مصور،جدول.
فروست	:	مباحث پدافند غیرعامل؛1.
شابک	:	دوره: 978-600-92293-4-5 ، ج. 1 : 978-600-92293-3-8
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	واژه‌نامه .
موضوع	:	دفاع از غیر نظامیان
رده بندی کنگره	:	1390 الف 5 آ 55 / UA 926
رده بندی دیویی	:	35/363
شماره کتابشناسی ملی	:	2364248

انتشارات

عنوان: مباحث پدافند غیرعامل (1)- آشنایی مقدماتی با پدافند غیرعامل

تدوین و گردآوری : حمید اسکندری

ویراستار علمی: دکتر غلام رضا جلالی فراهانی

ناشر : بوستان حمید

نوبت چاپ: چاپ اول (تابستان 1390)

شمارگان: 2500

قیمت: 1700 تومان

● کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری برای ناشر محفوظ است.

(نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

تلفن ناشر: 33700927 صندوق پستی 331- 17775

پیش گفتار

« امروز اهمیت پدافند غیر عامل باید برای مسئولان شناخته شده باشد، اهتمام شما کار را پیش می برد. (85/12/6) ».

« مقام معظم رهبری»

دشمنان کشور عزیزمان همواره با استفاده از شیوه‌ها و ابزار های جنگ نرم در صدد ضربه زدن یا تضعیف ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران می‌باشند. یکی از بهترین و ارزان‌ترین روش‌های مقابله، دفاع یا پدافند غیر عامل است که با به کارگیری اصول و ملاحظات آن می‌توان به حفاظت زیر ساخت‌ها و کاهش آسیب‌پذیری، مدیریت صحنه بحران و افزایش پایداری کشور در مقابل انواع تهدیدات، مبادرت ورزید.

اندیشه تهیه و تدوین سری کتب در زمینه دفاع غیرعامل یکی از گام‌های مهم، اصولی و زیربنایی در نیل به اهداف راهبردی دفاع غیرعامل می‌باشد.

باتوجه به اینکه کتاب دانستنی های پدافند غیرعامل (ویژه مدیران و کارشناسان) مورد استقبال مخاطبین گرامی قرار گرفت و چندین بار چاپ

گردید لذا سعی شده است در طرح سری جدید کتب با عنوان « **مباحث پدافند غیرعامل** » علاوه بر به بروز شدن و کامل شدن محتوای قبلی ، موضوعات جدیدی نیز تهیه و تدوین شده و مهم تر اینکه موضوعات در مجلد های مستقل چاپ و در اختیار مدیران ، کارشناسان و سایر عزیزان قرار گرفته تا مخاطبین بر اساس نیاز ، سری چند جلدی کتب را انتخاب و تهیه نمایند.

براین اساس تدوین کتاب ها در حجم و قطع کوچکتر به عنوان کتب مرجع آموزش عمومی پدافند غیرعامل ، آموزش و آگاه‌سازی مدیران ، کارشناسان دستگاه‌های اجرایی کشور و دانشجویان را تسهیل می نماید. این مجموعه شامل برداشت مطالب از دیدگاه‌های کارشناسان و مؤلفین محترم در این حوزه بوده که در انتهای کتاب در کتابنامه لیست شده‌اند. امیدواریم مورد استفاده علاقه مندان و مخاطبین عزیز قرارگیرد. انشاالله

حمید اسکندری

فهرست مطالب

1- تعاریف و اصطلاحات 9
2- مقدمه 13
3- تاریخچه و سوابق جهانی پدافند غیر عامل 15
4- امنیت ملی و پدافند غیرعامل 20
5- نقش و اهمیت پدافند غیر عامل در طرح‌های دفاعی 23
6 – چشم‌انداز پدافند غیر عامل کشور 25
7- اهداف کلان پدافند 27
8- سیاست‌های کلی نظام در خصوص پدافند غیرعامل 28
9- مأموریت پدافند غیرعامل کشور 30
10- اصول پدافند غیرعامل 33
11- مرورکلی تهدیدات 39
12- تئوری (5) حلقه استراتژیک واردن 43
13- مستندات قانونی(برنامه پنج ساله پنجم توسعه کشور) 45
14- سطوح پدافند غیرعامل 48
- کتابنامه 56

1- تعاریف و اصطلاحات

آسیب‌پذیری:

میزان خسارت و صدمات ناشی از عوامل و پدیده های بالقوه و یا بالفعل خسارت زا نسبت به نیروی انسانی، تجهیزات و تأسیسات با شدت صفر تا صد درصد را آسیب پذیری گویند.

آمادگی:

مجموعه اقداماتی است که توانایی جامعه را در انجام مراحل مختلف مدیریت بحران افزایش می‌دهد. آمادگی شامل جمع‌آوری اطلاعات، پژوهش، برنامه‌ریزی، ایجاد ساختارهای مدیریتی، آموزشی، تأمین منابع، تمرین و مانور است.

بازدارندگی:

تدابیری است که با استفاده از وسایل روانی به جای ابزار فیزیکی از بروز جنگ‌ها جلوگیری می‌کند، توانایی‌های بازدارندگی، توانایی‌های دفاعی را تقویت می‌کند و توانایی‌های دفاعی نیز به نوبه خود به بازدارندگی کمک می‌کند.

پدافند غیرعامل:

به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و

تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد.

آمایش:

تنظیم و برنامه‌ریزی کمی و کیفی یک محل با در نظر داشتن شرایط و عوامل سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، اقلیمی در سطح کلان و گسترده می‌باشد. از مهمترین ویژگی‌های آن نگرش همه‌جانبه به مسایل، آینده‌نگری و دوراندیشی و نتیجه‌گیری‌های مکانی ازمحتویات استراتژی توسعه ملی می‌باشد.

منظور از آمایش سرزمینی تنظیم سه عنصر فضا، انسان و فعالیت برای رسیدن به مطلوب‌ترین توزیع ممکن جمعیت از طریق بهترین شکل توزیع فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی در پهنه سرزمین است.

استتار و اختفاء:

فن و هنری است که با استفاده از وسایل طبیعی و یا مصنوعی، امکان کشف و شناسایی نیروها، تجهیزات و تأسیسات را از دیده‌بانی، تجسس و عکس‌برداری دشمن تقلیل داده و یا مخفی داشته و حفاظت نماید. مفهوم کلی استتار، هم‌رنگ و هم شکل کردن تأسیسات، تجهیزات و نیروها با محیط اطراف می‌باشد.

اختفاء، استفاده صحیح از عوارض طبیعی و مصنوعی زمین می‌باشد که حفاظت در برابر دید دشمن را تأمین می‌نماید و استتار امکان کشف یا شناسایی نیروها، تجهیزات و تأسیسات و فعالیت‌ها را تقلیل می‌دهد.

استحکامات:

ایجاد هرگونه حفاظی که در مقابل اصابت مستقیم بمب، راکت، موشک، گلوله، توپخانه و یا ترکش آنها مقاومت نموده و مانع صدمه رسیدن به نفرات، تجهیزات و یا تأسیسات گردیده و اثرات ترکش و موج انفجار را به طور نسبی خنثی نماید.

پراکندگی:

گسترش، باز و پخش نمودن و تمرکززدایی نیروها، تجهیزات، تأسیسات یا فعالیت‌های خودی به منظور تقلیل آسیب‌پذیری آنها در مقابل عملیات دشمن به طوری که مجموعه‌ای از آنها هدف واحدی را تشکیل ندهند.

پناهگاه:

حفاظ و پوششی است که با استفاده از موانع طبیعی یا مصنوعی برای مخفی شدن از آتش دشمن از آن استفاده می‌شود.

پوشش:

پوشش، پنهان‌سازی و حفاظت تأسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی در برابر دید و تیر دشمن می‌باشد.

تفرقه و جابجایی:

جداسازی، گسترش افراد، تجهیزات و فعالیت‌های خودی از محل استقرار اصلی به محل دیگر به منظور تقلیل آسیب‌پذیری، کاهش خسارات و

تلفات می‌باشد. مانند انتقال هواپیماهای مسافربری به فرودگاه‌های دورتر از برد سلاح دشمن و یا انتقال تجهیزات حساس قابل حمل از محل اصلی به محل موقتی که دارای شرایط امن تری می‌باشد.

تهدید:

تهدید، یک خطر بالقوه است که هنوز محقق نشده و صرفاً در حد یک ایده می‌باشد به عبارت دیگر تهدید، مفهومی به کلی انتزاعی است به طوری که تعیین زمان و چگونگی مورد تهدید واقع شدن بسادگی امکان‌پذیر نمی‌باشد.

فریب:

کلیه اقدامات طراحی شده حیله‌گرایانه‌ای که موجب گمراهی و غفلت دشمن در نیل به اطلاعات و محاسبه و برآورد صحیح از توان کمی و کیفی طرف مقابل گردیده و او را در تشخیص هدف و هدف‌گیری با شک و تردید مواجه نماید. فریب، انحراف ذهن دشمن از اهداف حقیقی و مهم به سمت اهداف کاذب و کم اهمیت می‌باشد.

مراکز حیاتی:

مراکزی هستند که در صورت انهدام کل یا قسمتی از آنها، موجب بروز بحران، آسیب و صدمات جدی و مخاطره‌آمیز در نظام سیاسی، سامانه‌های هدایت، کنترل و فرماندهی، تولیدی و اقتصادی، پشتیبانی، ارتباطی و مواصلاتی، اجتماعی، دفاعی با سطح تأثیرگذاری سراسری در کشور گردد.

مراکز حساس:

مراکزی هستند که در صورت انهدام کل یا قسمتی از آنها، موجب بروز بحران، آسیب و صدمات جدی و مخاطره‌آمیز در نظام سیاسی، سامانه‌های هدایت، کنترل و فرماندهی، تولیدی و اقتصادی، پشتیبانی، ارتباطی و مواصلاتی، اجتماعی، دفاعی با سطح تأثیرگذاری منطقه‌ای در کشور گردد.

مراکز مهم:

مراکزی هستند که در صورت انهدام کل یا قسمتی از آنها، موجب بروز آسیب و صدمات محدود در نظام سیاسی، سامانه‌های هدایت، کنترل و فرماندهی، تولیدی و اقتصادی، پشتیبانی، ارتباطی و مواصلاتی، اجتماعی، دفاعی با سطح تأثیرگذاری محلی در کشور گردد.

2- مقدمه

با گسترش انقلاب اسلامی به اقصی نقاط جهان و افزایش توان علمی و دفاعی کشور، میهن اسلامی بیش از پیش در معرض انواع تهدیدات آشکار و نهان دشمنان قرار گرفته است، بر این اساس، منطق دفاع حکم می‌کند که علاوه بر افزایش توان دفاعی و آمادگی نیروهای مسلح، کلیه ارکان و زیرساخت های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور، ضمن کاهش آسیب‌پذیری های خود، از ایمنی و آمادگی لازم برخوردار گردند. امروزه کشورهایی که طعم خرابی و خسارات ناشی از جنگ را چشیده‌اند، جهت

حفظ سرمایه‌های ملی و منابع حیاتی خود توجه خاص و ویژه‌ای به دفاع غیرعامل نموده و در راهبرد دفاعی خود جایگاه والایی برای آن قایل شده‌اند.

مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا در این مورد می‌فرمایند: «اگر محافظت نظامی (پدافند غیر عامل) نباشد، تمامی دست آوردهای فرهنگی، اقتصادی، علمی و سیاسی در یک نصف روز هدر می‌رود».

سون تزو که اندیشه‌های نظامی او پس از قرن ها هنوز مورد توجه فرماندهان نظامی است در مورد دفاع می‌گوید: هر جنگ بر پایه «فریب، نیرنگ و خدعه» استوار است و فرمانده واقعی کسی است که به هنرهای «تظاهر، اختفاء و استتار» آگاهی داشته و به آن عمل نماید.

او همچنین در جای دیگری می‌گوید:

فرض را بر نیامدن دشمن نباید گذاشت، بلکه باید درباره سرعت مقابله با وی اندیشه کرد، همچنین نباید فکر کرد که دشمن حمله نمی‌کند، بلکه باید در صدد شکست ناپذیر نمودن خود باشیم.

مائوتسه تونگ در مورد پدافند غیرعامل و اهمیت آن می‌گوید:

«برای غلبه بر دشمن و کسب پیروزی باید همه تلاش خود را در جهت مهر و موم کردن چشم ها و گوش های دشمن و کور و کر نمودن او بکار بسته و فکر و مغز فرماندهانش را گیج و مغشوش نماییم».

در بند اول سیاست های کلی نظام در خصوص پدافند غیر عامل که مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام می‌باشد. این گونه تعریف شده است:

تاکید بر **پدافند غیرعامل** که عبارت است از مجموعه اقدامات غیر مسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم

فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد.

3- تاریخچه و سوابق جهانی پدافند غیر عامل

با شکل‌گیری تمدن‌های اولیه در جهان که با وقوع جنگ همراه بود، انسان‌ها اصول اولیه پدافند غیرعامل را به صورت جوشن و سپر برای حفاظت انفرادی و برج و بارو و قلاع محکم و مرتفع را برای تأمین امنیت گروهی به صورت گسترده‌ای رواج دادند. وجود خندق در اطراف شهرها و ایجاد دروازه‌های مستحکم برای پیش‌گیری از حملات غافل‌گیرانه دشمن در تمام نقاط جهان امری رایج بود.

موضوع پدافند غیرعامل و بهره‌گیری از منافع آن تنها زائیده عقل انسان نبوده و خداوند بزرگ، که مخزن تمام علوم نزد اوست، در آیه 80 از سوره مبارکه انبیاء می‌فرماید:

«وَ عَلَمناهُ صَنعَهَ لَبوُسٍ لَکُمْ لِتُحصِنکُمْ مِنْ بَأسکُم فَهَلْ اَنتُم شاکِرونَ»

و ما به او (حضرت داود علیه‌السلام) ساخت زره را تعلیم نمودیم تا شما را از آسیب جنگ در امان بدارد، پس آیا از شکرگزارانید؟

در جریان هجرت پیامبر عظیم‌الشان اسلام نیز خداوند متعال با استفاده از شگردهای اختفاء و فریب، که از اصول پدافند غیرعامل است، مانع از دسترسی کفار قریش به ایشان گردید.

استفاده از عوارض طبیعی برای جلوگیری از دسترسی دشمن نیز یکی از اصول همواره مدنظر پدافند غیرعامل است که حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) در نامه 12 نهج‌البلاغه می‌فرمایند:

«آن‌گاه که در میدان جنگ در مقابل دشمن قرار گرفتید می‌باید قرارگاه شما در دامنه کوه‌ها و تپه‌ها و یا در کنار رودها باشد تا پوشش و حفاظ شما گردد و شما را از دشمن نگهبانی کند.»

در صدر اسلام نیز با تکیه بر این اصول، غزوه احد با اتکا بر ارتفاعات و گماشتن نگهبانان در نقاط نفوذ و غزوه خندق با کندن گودال پیرامون مدینه طرح‌ریزی شد.

در جنگ جهانی دوم که استفاده از هواپیما در بمباران شهرها و مراکز صنعتی و پس از آن استفاده از موشک در جنگ توسط آلمان نازی شروع شد خسارت‌ها و آسیب‌هایی که به مردم و بخش‌های غیرنظامی وارد شد نسبت به جنگ جهانی اول سیر صعودی داشت و این موضوع سبب شد تا به پدافند غیرعامل اهمیت مضاعفی داده شود.

در کشورهایی مانند آمریکا، شوروی سابق، آلمان، فرانسه، انگلستان، کانادا و غیره حتی کشوری مانند سوئیس، که در طول هر دو جنگ جهانی بی‌طرفی خود را حفظ کرده بود، با شتاب فزاینده‌ای به پدافند غیرعامل روی آوردند. در ادامه به گوشه‌هایی از مهمترین اقدامات پدافند غیرعامل صورت گرفته توسط کشورهای پیشرو در این حوزه اشاره میشود.

- توسعه پدافند غیرعامل در آلمان باعث گردید تا علاوه بر سازمان‌های دولتی، شرکت‌ها و مؤسسات غیردولتی نیز به صورت داوطلبانه و افتخاری در این زمینه با دولت همکاری نمایند. با این حال مردم و شرکت‌های ملی و

خصوصی در صورت رعایت استانداردهای دفاع غیرعامل از دولت کمک‌های مالی دریافت می‌نمایند و ضمناً ساخت پناهگاه در مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز مشابه الزامی است.

بسیاری از تأسیسات و ساختمان‌های این کشور به صورت دومنظوره احداث شده است و علاوه بر کاربری‌های متفاوت در شرایط عادی، در شرایط بحران به پناهگاه تبدیل می‌شود که از جمله این مراکز می‌توان به خطوط راه‌آهن زیرزمینی، ایستگاه‌های مترو و پارکینگ‌های بزرگ ساختمان‌ها اشاره کرد. در این پناهگاه‌ها تمام تمهیدات لازم جهت تأمین نیازهای ضروری مردم به کار گرفته شده است به نحوی که در زمانی کوتاه، با سازماندهی و تمرین‌هایی که از قبل انجام می‌شود پناهگاه‌ها برای استفاده عموم آماده می‌گردد.

- در شوروی سابق سازمان دفاع غیرعامل در اواسط سال 1960 میلادی تأسیس گردیده و به سرعت توسعه یافت و از سال 1966 با تحولی بزرگ، تجدید سازمان گردید و سپهبد آلتونین از سوی لئونید برژنف به عنوان رئیس سازمان دفاع غیرعامل منصوب گردید. ساخت پناهگاه‌های ضد هسته‌ای و دومنظوره کردن بسیاری از تأسیسات مانند ایستگاه‌ها و معابر مترو و پارکینگ‌های زیرزمینی از همان زمان در دستور کار قرار گرفت و با ساخت استحکامات ایمن و زره‌های مقاوم در مقابل انواع بمب و موشک توسعه یافت. لیکن انتشار اندک اطلاعات موثق در این خصوص، تحلیل وضعیت شوروی سابق در حوزه پدافند غیر عامل را دشوار ساخته است.

- در آمریکا پس از گذشت بحران‌های برلین و کوبا در سال 1963، موضوع ساخت پناهگاه‌های خانگی و دسته‌جمعی مطرح شد و پس از آن

سازمان‌های کوچک و فرعی در این خصوص فعالیت می‌نمودند در سال 1979 مدیریت امور اضطراری دولت مرکزی (فما) برای مدیریت صحنه به هنگام شرایط اضطراری، تشکیل گردید و نواحی دهگانه خود را در سراسر آمریکا تأسیس نمود. هدف این سازمان «اطمینان از حیات و حفظ بقا» مطرح گردید و پس از مدتی بیش از 4000 مرکز محلی و ایالتی به‌منظور برعهده گرفتن حفاظت در مقابل حملات احتمالی ایجاد شد. این در حالی بود که اقدامات پدافند غیرعامل در آمریکا قبل از تشکیل این سازمان شروع شده بود و پناهگاه‌های ضدهسته‌ای متعددی نیز برای حفاظت از مردم احداث گشته بود.

- کانادا نیز در زمره کشورهایی است که توجه خاصی به توسعه تدابیر گوناگون پدافند غیر عامل داشته است. دولت مرکزی کانادا وظیفه دارد نسبت به تدوین اصول و سازماندهی تنظیمات، همکاری دولت و نیروهای مسلح، آموزش مسئولان و مردم، استفاده از همیاری در تدوین برنامه‌های آموزش محلی، گسترش برنامه‌های تحقیقاتی و نمونه‌سازی از طرح‌ها، اقدام نماید.

از سال 1954 و پس از انتشار نتایج آزمایش‌های مگاتنی هسته‌ای آمریکا، کانادا عکس‌العمل به موقع خود را با ایجاد سازمان دفاع غیرعامل نشان داد و از سال 1959 به منظور تأمین بیشترین هماهنگی در امور دفاع غیرنظامی، سازمان‌های دفاع غیرعامل و اقدامات اضطراری را ادغام نمود که از مهم‌ترین وظایف این سازمان جدید، تنظیم نظم و امنیت به منظور حفظ حاکمیت و تداوم خدمات دولتی است.

- اگرچه دولت سوئیس همچنان به سیاست‌های بی طرفی اتخاذ یافته در جریان دو جنگ جهانی وفادار بوده واز نظر موقعیت ژئوپلتیک یا منابع

زیرزمینی هم دارای وضعیت حساسی نیست؛ لیکن پدافند غیرعامل در این کشور به صورت جدی مورد پی‌گیری قرار گرفته و بخشی از فضای اطمینان بخش حاکم بر این کشور را می‌توان ناشی از اجرای این سیاست‌ها دانست.

سازمان دفاع غیرعامل سوئیس ساخت پناهگاه‌های مقاوم در مقابل انفجارات اتمی را به طور گسترده‌ای مورد توجه قرار داده و برای اقامت مردم تمامی امکانات از قبیل آب، غذا، دارو و سایر مایحتاج را به صورتی که قبل از فاسد شدن تعویض می‌گردند، پیش‌بینی نموده است.

- در کشور یوگسلاوی هم به این موضوع توجه جدی معطوف گردید و در برنامه‌ریزی‌ها علاوه بر احداث پناهگاه مستحکم، ساختن ابنیه، ایجاد مراکز به صورت دومنظوره و آموزش و تمرین مردم، به اصولی مانند پراکندگی، کوچک‌سازی و فریب توجه شد. این تدابیر سبب گردید در طول جنگ 1999 نیروهای مسلح کشورهای عضو ناتو با وجود بمباران‌های گسترده نتوانستند خسارت‌های عمده‌ای به تأسیسات این کشور وارد نمایند.

- در میان کشورهای همسایه نیز پاکستان به این موضوع علاقه‌مندی خاصی نشان داده است و ضمن ایجاد سازمانی بدین منظور به موضوع آموزش عمومی‌مردم توجه می‌نماید. به گونه‌ای که جزوات آموزشی با متون ساده و روان در مورد نحوه مقابله با انفجارات هسته‌ای و دیگر تهدیدها در بین مردم و مراکز آموزش انتشار یافته است.

- در کشور کره شمالی هم که با تهدید آمریکا روبرو است پدافند غیرعامل به صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد. معابر مترو و ایستگاه‌های زیرزمینی شهر پیونگ‌یانگ در عمق بین 90 تا 105 متری زمین احداث شده‌اند، بسیاری از کارخانجات صنایع نظامی در تونل‌های بزرگ

استقرار یافته‌اند و هواپیماهای نظامی پس از فرود می‌توانند در تونل‌های حفر شده مخفی شوند.

4- امنیت ملی و پدافند غیرعامل

مفهوم امنیت ملی مانند سایر مفاهیم در علوم انسانی دارای تعریف واحدی نمی‌باشد.

(1) حفظ و یا ایجاد وضعیتی است که در آن منافع و ارزش‌های حیاتی کشور، مورد تهدید جدی نباشند.

(2) حفظ قدرت (نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی) و اعمال حکومت در امور داخلی و خارجی علیه نفوذ بیگانگان و جلوگیری از عملیات غیرقانونی دشمن که به منظور تضعیف و یا سرنگونی حکومت و دولت باشد.

(3) توان یک ملت برای حفظ ارزشهای داخلی از تهدیدات خارجی.

- تعاریف امنیت ملی

در فرهنگ روابط بین‌الملل این تعریف آمده: «امنیت ملی حالتی است که ملتی فارغ از تهدید از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی و یا خاک خود به سر می‌برد».

در دایرةالمعارف علوم اجتماعی این واژه چنین تعریف شده است «توان یک ملت برای حفظ ارزشهای داخلی از تهدیدات خارجی».

در تعریف سازمان ملل، امنیت ملی اینگونه تعریف شده است «اینکه کشورها هیچ گونه احساس خطر حمله نظامی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکنند و بتوانند آزادانه گسترش و توسعه خویش را تعقیب کنند».

در فرهنگ علوم سیاسی، امنیت ملی عبارت است از احساس آزادی کشور در تعقیب هدف‌های اساسی و فقدان ترس و خطر جدی از خارج نسبت به منافع سیاسی و حیاتی کشور می‌باشد.

- ویژگی های امنیت ملی:

الف) نسبی بودن امنیت: در جهان امروز دستیابی به امنیت مطلق ناممکن است زیرا قدرت که مبنای تحصیل امنیت است، متغیر، متفاوت و نسبی است.

ب) ذهنی بودن امنیت: اصولاً احساس امنیت یا عدم امنیت، یک برداشت و امر ذهنی است که ریشه در معتقدات و باورهای فرهنگی، مذهبی و ملی مردم و رهبران یک کشور دارد، برآیند این باورها و اعتقادات باعث می‌شود که یک ملت یا رهبران آن، کشوری را دشمن و کشوری دیگر را دوست تلقی کنند.

ج) تجزیه‌ناپذیر بودن امنیت: امنیت در مقابله با حاکمیت و استقلال یک کشور رابطه مستقیم دارد یعنی اگر در شهر یا استانی از یک کشور جنگ داخلی یا ناامنی پیدا شود، نمی‌توان ادعا کرد چون دیگر شهرها آرام می‌باشند، امنیت به هم نخورده است.

مؤلفه‌های امنیت ملی

تمامی‌کشورها در سیاست داخلی و خارجی‌اشان و نیز افراد، گروهها و احزاب موجود در کشورها بدون توجه به سلایق، اختلاف فردی، گروهی،

طبقاتی، سیاسی و اجتماعی در خصوص چهار مؤلفه مشروحه ذیل اتفاق نظر دارند:

الف) حفظ جان مردم ب) حفظ تمامیت ارضی

ج) حفظ سیستم اقتصادی و سیاسی د) حفظ استقلال و حاکمیت کشور

اقدامات دفاع غیرعامل در حوزهٔ امنیت ملی:

اقدامات دفاع غیرعامل در سطوح نظامی و غیرنظامی، نقش مؤثر و اجتناب‌ناپذیری در هر یک از مؤلفه‌های امنیت ملی به شرح ذیل ایفا می‌کند:

جدول شماره 1- مؤلفه‌های امنیت ملی و دفاع غیر عامل

مؤلفه‌های امنیت ملی	تأثیرات اقدامات دفاع غیرعامل
حفظ جان مردم	کاهش تلفات جمعیت نظامی‌و غیرنظامی‌کشور در برابر تهدیدات و حملات نظامی‌دشمن به عنوان باارزش‌ترین سرمایه‌های یک کشور
حفظ تمامیت ارضی	تقویت توان رزمی‌و دفاعی نیروهای مسلح و بالا بردن آستانه مقاومت کشور در حفظ سرزمین و ایجاد بازدارندگی
حفظ سیستم اقتصادی و سیاسی	کاهش آسیب‌پذیری و خسارات تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حیاتی و حساس اقتصادی، سیاسی، ، تولیدی و ... در جهت استقرار خدمات و عملیات
حفظ استقلال و حاکمیت کشور	حفظ مراکز عمده هدایت و رهبری سیاسی ، نظامی، اجتماعی و زیرساخت‌های حیاتی ، حساس و مهم در برابر تهدیدات آشکار و نهان دشمنان از جمله عوامل اساسی در حفظ استقلال و حاکمیت کشور می‌باشد.

5- نقش و اهمیت پدافند غیر عامل در طرح‌های دفاعی

پدافند غیرعامل به عنوان یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات همواره مدنظر اکثر کشورهای جهان قرار داشته است و حتی کشورهایی مانند آمریکا و شوروی سابق با وجود برخورداری از توان بالای نظامی‌به این موضوع به صورت ویژه‌ای توجه داشته‌اند. در کشور ما با وجود موقعیت خاص از نظر ژئوپولوتیک، دارا بودن ثروت‌های عظیم نفت و گاز، نظام ضد استکبار و ورود به عرصه‌های فن‌آوری نوین و تهدیدات اسکتبار جهانی، موضوع پدافند غیرعامل به میزان کافی مورد توجه قرار گرفت و حتی گذر سال‌های دفاع مقدس نیز در ایجاد هوشیاری لازم برای کاهش آسیب‌پذیری‌ها و توجه به محورهای پایداری توسعه از نظر امنیت و دفاع، نقش قابل قبولی ایفا نمود.

پدافند غیر عامل به سبب افزایش توان بازدارندگی، نقش ممتازی در کاهش احتمال آغاز درگیری‌های نظامی داشته و در صورت پیاده‌سازی صحیح، خواهد توانست آثار مخرب جنگ‌های پیش رو را تقلیل دهد. راهبرد پدافند غیر عامل فی ذاته از برخی قابلیت‌های کلیدی بر خوردار است که می‌توانند ضامن توسعه امن محسوب گردند. اهم این قابلیت‌ها عبارتند از:

- ✓ پدافند غیرعامل بستر مناسب توسعه پایدار کشور.
- ✓ پدافند غیرعامل هم‌راستا با سیاست‌های تنش‌زدایی.
- ✓ پدافند غیرعامل پایدارترین و ارزان‌ترین روش دفاع.
- ✓ پدافند غیرعامل مناسب‌ترین راه‌کار افزایش آستانه مقاومت ملی.

- ✓ پدافند غیرعامل پشتوانه اقتدار ملی.
- ✓ پدافند غیرعامل یکی از مهم‌ترین ابزارهای باز دارندگی.
- ✓ پدافند غیرعامل بهترین و مناسب‌ترین شیوه کاهش مخاطرات و کاهش آسیب‌پذیری.
- ✓ پدافند غیرعامل صلح‌آمیزترین روش دفاع.
- ✓ پدافند غیرعامل فطری‌ترین عنصر دفاعی بشر در برابر تمام حوادث است.

به کارگیری هوشمندانه قابلیت‌های بر شمرده در بالا سبب نتایج گوناگونی در کشور خواهد شد که مهمترین آنها را به طور اختصار می‌توان به شرح ذیل بیان داشت:

کشورهایی که توسعه پدافند غیرعامل را به عنوان یک سیاست دفاعی مستمر در دستورکار خود قرار می‌دهند هیچ‌گاه در مظان اتهام تهدید برعلیه کشورهای دیگر قرار نمی‌گیرند.

کشورهایی که پدافند غیرعامل را به عنوان یک راه‌کار اصلی برمی‌گزینند به شرایطی از نظر کاهش آسیب‌پذیری دست می‌یابند که مطامع کشورهای تهدیدکننده بر علیه آن‌ها کاهش می‌یابد.در جهان امروز کشورهایی که نقاط آسیب‌پذیری آنها فراوان است و دشمن می‌تواند با ضربات سریع، حیاتی‌ترین منابع آنان را منهدم نماید، عوامل تهدید از بیرون را در درون خود ایجاد می‌نماید.

پدافند غیرعامل عنصری است پویا و متحرک لذا می‌تواند در اولویت تلاش‌های علمی‌و پژوهشی قرار گیرد. پدافند غیرعامل می‌تواند در کلیه سطوح مدیریتی، مهندسی و فنی آموزش داده شود و توسعه یابد.

6 – چشم‌انداز پدافند غیر عامل کشور

پدافند غیر عامل کشور با تکیه بر فرامین و تدابیر فرمانده معظم کل قوا و به پشتوانه قوانین و مقررات موضوعه بر پایه عزم ملی و باور عمومی مسئولین و آحاد مردم، تلاش مجدانه خویش را در اعمال تدابیر دفاع امنیتی و حاکمیت اصول پدافند غیرعامل در زیرساخت های اساسی جامعه به ثمر رسانده و کشور را در افق بیست ساله از ویژگی‌های زیر برخوردار خواهد نمود:

(1) دارای عزم ملی و باور عمومی در مسئولین و مردم نسبت به رعایت اصول پدافند غیرعامل.

(2) برخوردار از اصول پدافند غیرعامل جامع، توسعه یافته و نهادینه شده.

(3) توانمند در تأمین حداکثر ایمنی و پایداری و به حداقل رساندن آسیب‌پذیری زیرساخت های مرتبط در مقابل تهدیدات دشمن.

(4) قادر به ایفای نقش اساسی در حراست و حفظ استقلال، تمامیت ارضی و سرمایه‌های ملی در چرخه نظام دفاعی امنیتی کشور.

5) برخوردار از آمایش سرزمینی مناسب و متکی به ویژگیهای جغرافیایی، جمعیتی، فرهنگی و اصول دفاع غیرعامل در حوزه‌های مختلف با رعایت توزیع و پراکندگی موزون سرمایه‌ها و فعالیت ها در عرصه ایمن جغرافیا.

(6) توانمند در تولید دانش فنی بومی و برخوردار از پشتوانه تحقیقاتی و پژوهشی در زمینه پدافند غیرعامل با تأثیر بازدارندگی بالا و با موقعیت ممتاز در سطح منطقه.

(7) دارای پشتوانه فرهنگی و حقوقی و قانونی جامع در سطح کشور با قابلیت تأمین و اجرای الزامات و ضوابط مربوط.

(8) برخوردار از نظام یکپارچه، هماهنگ و کارآمد پدافند غیرعامل کشور با قابلیت تعامل سازنده و پیش برنده با دولت در زمینه اعمال تدابیر دفاعی امنیتی در بخش‌های مختلف.

(9) برخوردار از نظام بهینه شده، توسعه‌یافته و توانمند مدیریت بحران ناشی از جنگ و دفاع غیرنظامی با مشارکت مردم.

(10) برخوردار از نظام توسعه‌یافته و امن توسعه ملی با ملاحظات پدافند غیرعامل

(11) دست یافته به نظام جامع (فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، علمی، آموزشی، فنی، مهندسی و ...) در حوزه‌های مختلف پدافند غیرعامل.

(12) برخوردار از نظام تولید مدیریت دانش و فناوری بومی پدافند غیرعامل توسعه یافته و نهادینه شده با تأثیر بازدارندگی بالا و با موقعیت ممتاز در سطح منطقه.

(13) دارای قابلیت بهره مندی از توانایی‌ها و ظرفیت‌های نیروهای داوطلب مردمی‌و بسیج برای پدافند غیرعامل و مدیریت بحران ناشی از جنگ و دفاع غیرنظامی.

(14) دارای قابلیت بهره‌مندی حداکثری از تمامی‌ظرفیت‌های ژئوپلوتیکی، جغرافیایی و عوارض طبیعی در تمامی پهنه جغرافیایی کشور

(15) دارای زیرساخت های نظام خدمات‌رسانی امن در برابر تهدیدات.

(16) توانمند در تأمین حداکثر ایمنی و پایداری زیرساخت های مرتبط با مردم در مقابل تهدیدات دشمن.

7- اهداف کلان پدافند غیر عامل

دفاع غیر عامل مکمل دفاع عامل، صلح‌آمیزترین و اثربخش‌ترین روش دفاعی است که کاهش آسیب پذیری زیرساخت های ملی و مراکز حیاتی، حساس و مهم و پایداری ملی را بدنبال دارد. پدافند غیر عامل از طریق توسعه ظرفیت‌های دفاعی و ارتقای آستانه تحمل عمومی، ضمن افزایش توان بازدارندگی ملی و مقاومت مردمی، با افزایش هزینه تهاجم، تردید اساسی را در اراده تهاجمی دشمن ایجاد می‌نماید.

بر این اساس سازمان پدافند غیر عامل کشور مصمم است به تأسی از فرامین و تدابیر فرمانده معظم کل قوا و با اتکا بر خداوند متعال در پرتو تعالیم و ارزش‌های حیات بخش اسلام ناب محمدی (ص) اهتمام ویژه خود را در خصوص محورهای زیر به کار بندد و آن را سرلوحه امور خود قرار دهد:

- ایمن‌سازی مراکز حیاتی و حساس کشور.
- نهادینه کردن رعایت اصول و ضوابط پدافند غیر عامل در طرح‌های توسعه منتهی به ایجاد مراکز طبقه‌بندی.
- دستیابی به علوم و فن‌آوری با تأکید بر تولید دانش و گسترش مراکز علمی، پژوهشی و آموزشی.
- توسعه کمی و کیفی نیروی انسانی متخصص.

- فرهنگ‌سازی و ایجاد باور عمومی در مورد تأثیر پدافند غیرعامل در کاهش آسیب‌پذیری.
- افزایش آستانه مقاومت ملی و تقویت مؤلفه‌های مقاومت در مقابل تهدیدات.
- بالا بردن قابلیت بقا و حفظ کشور در شرایط بحران.
- کاهش مجموعه آسیب‌پذیری‌های کشور و نمایان کردن اقتدار ملی ناشی از آن به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی بازدارندگی.
- ایمن‌سازی مراکز اصلی نیروهای مسلح و کاهش آسیب‌پذیری در مقابل حوادث غیر مترقبه و بلایای طبیعی.

8- سیاست‌های کلی نظام در بخش پدافند غیرعامل ابلاغی توسط مقام معظم رهبری (89/11/29)[1]

پیش نویس این سیاست‌ها در 13 بند قبلا در مجمع تشخیص مصلحت نظام تهیه و تصویب گردیده و به محضر مقام معظم رهبری تقدیم شده بود. متن کامل سیاست های کلی پدافند غیر عامل ابلاغی از سوی معظم له به شرح زیر می باشد:

(1) تأکید بر پدافند غیرعامل که عبارت است از مجموعه اقدامات غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم

1- استناد به کتابچه دومین جشنواره پایداری ملی و پدافند غیرعامل (۲۲ اسفند ماه ۱۳۸۹)

فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد.

(2) رعایت اصول و ضوابط پدافند غیرعامل از قبیل انتخاب عرصه ایمن، پراکنده‌سازی یا تجمیع حسب مورد، حساسیت‌زدایی، اختفاء، استتار، فریب دشمن و ایمن‌سازی نسبت به مراکز جمعیتی و حائز اهمیت به ویژه در طرح های آمایش سرزمینی و طرح‌های توسعه آینده کشور.

(3) طبقه‌بندی مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت به حیاتی، حساس و مهم و روزآمد کردن آن ها در صورت لزوم.

(4) تهیه و اجرای طرح های پدافند غیرعامل (با رعایت اصل هزینه - فایده) در مورد مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت نظامی و غیر نظامی موجود و در دست اجرا بر اساس اولویت‌بندی و امکانات حداکثر تا پایان برنامه ششم و تأمین اعتبار مورد نیاز.

(5) تهیه طرح جامع پدافند غیرعامل در برابر سلاح های غیرمتعارف نظیر هسته‌ای میکروبی و شیمیایی.

(6) دو یا چند منظوره کردن مستحدثات، تأسیسات و شبکه‌های ارتباطی و مواصلاتی در جهت بهره‌گیری پدافندی از طرح های عمرانی به ویژه در مناطق مرزی و حساس کشور.

(7) فرهنگ‌سازی و آموزش عمومی در زمینه به کارگیری اصول و ضوابط پدافند غیرعامل در بخش دولتی و غیردولتی، پیش‌بینی مواد درسی در سطوح مختلف آموزشی و توسعه تحقیقات در زمینه پدافند غیرعامل.

(8) رعایت طبقه‌بندی اطلاعات طرح های پدافند غیرعامل.

(9) ممانعت از ایجاد تأسیسات پرخطر در مراکز جمعیتی و بیرون بردن این گونه تأسیسات از شهرها و پیش‌بینی تمهیدات ایمنی برای آن دسته از تأسیساتی که وجود آنها الزامی است و ممانعت از ایجاد مراکز جمعیتی در کنار تأسیسات پر خطر با تعیین حریم آنها.

(10) حمایت لازم از توسعه فناوری و صنایع مرتبط مورد نیاز کشور در پدافند غیرعامل با تأکید بر طراحی و تولید داخلی.

(11) به کارگیری اصول و ضوابط پدافند غیر عامل در مقابله با تهدیدات نرم‌افزاری و الکترونیکی و سایر تهدیدات جدید دشمن به منظور حفظ و صیانت شبکه‌های اطلاع‌رسانی، مخابراتی و رایانه‌ای.

(12) پیش‌بینی ساز و کار لازم برای تهیه طرح‌های مشترک ایمن‌سازی و ایجاد هماهنگی در سایر طرح ها و برنامه‌ها و مدیریت نهادهای مسئول در دو حوزه پدافند غیرعامل و حوادث غیر مترقبه در جهت هم‌افزایی و کاهش هزینه‌ها.

(13) ایجاد مرکزی برای تدوین طراحی، برنامه‌ریزی و تصویب اصول و ضوابط، استانداردها، معیارها، مقررات و آیین‌نامه‌های فنی پدافند غیرعامل و پیگیری و نظارت بر اعمال آن ها.

9- مأموریت پدافند غیرعامل کشور

پدافند غیر عامل کشور دارای مأموریت‌های زیر می‌باشد:

(1) کاهش آسیب‌پذیری و افزایش ایمنی زیرساخت‌های ملی و مراکز حیاتی، حساس و مهم کشور در مقابل تهدیدات خارجی و با تأکید بر ایجاد

عزم ملی و باور عمـومی جـامع از طریـق فرهنـگ‌سـازی، سیاسـت‌گـذاری، طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی راهبردی، تدوین ضوابط، دستورالعمل‌های تخصصـی، افزایش آستانه تحمل ملی در برابر تهدیدات و افزایش هزینه تهاجم دشمن بـا قابلیت هدایت بخش‌های کشوری و لشکری در جهت رعایت اصـول پدافنـد غیرعامل و نظارت بر اجرای آن.

(2) اداره امور مردم و تداوم خدمات در شرایط جنگ و تسهیل‌کننـده و استمرار بخش خدمات عمومی در شرایط تهدید دشمن.

(3) تعامل سازنده و پیش‌برنده بـا بخـش‌هـای کشـوری و لشـکری در خصوص اعمال تدابیر دفاعی امنیتـی و نهادسـازی دکتـرین پدافنـد غیرعامـل مدیریت بحران و دفاع غیرنظامی و نظارت و حصول اطمینان از اجرا.

(4) بررسی شناخت محیط و تدوین راهبردها، سیاست‌ها، خط‌مشی‌هـا ، ضوابط، دستورالعمل‌های عمـومی و تخصصـی در زمینـه پدافنـد غیرعامـل و نظارت بر اجرای آن.

(5) مدیریت بحران ناشی از جنگ.

- **کارکردهای عمده پدافند غیرعامل :**

با توجه به تعریف و با استفاده از مفاهیم ارائه شده که در سیاست هـای کلی نظام در مورد پدافند غیرعامل آورده شده است ،کـارکرد هـای متفـاوتی برای پدافند غیرعامل احصاء می شود لذا نمودار زیر از آن تعریـف اسـتخراج گردیده است:

کارکردهای عمده پدافند غیرعامل

10- اصول پدافند غیرعامل

اصول پدافند غیرعامل مجموعه اقدامات بنیادی و زیربنایی است که در صورت به کارگیری می‌توان به اهداف پدافند غیرعامل از قبیل تقلیل خسارات و صدمات، کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی اهداف، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن و تحمیل هزینه بیشتر به وی نائل گردید. اصول عمده پدافند غیرعامل عبارتند از:

10-1- انتخاب عرصه‌های ایمن در جغرافیای کشور

- دارای پوشش مناسب دفاعی.
- دارای فاصله مناسب از مرزهای جغرافیایی کشور.
- حداکثر استفاده از توپوگرافی و عوارض طبیعی کشور جهت استقرار مراکز حیاتی و حساس جدید (انطباق کاربری‌های حیاتی و حساس در جغرافیای نظامی کشور).
- در نظر داشتن چگونگی گسترش فعالیت‌های دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل در پهنه سرزمین به منظور پاسخگویی در برابر تهدیدات.
- استانداردهای خاص ایمنی و حفاظت تأسیسات شهری و دفاع از شهر در مقابل حمله‌های احتمالی.
- ارزیابی و شناسایی نواحی آسیب‌پذیر و ممانعت از استقرار عملکردهای حیاتی در آن.

10-2- تعیین مقیاس بهینه استقرار جمعیت و فعالیت در فضا

- رشد و توسعه منطقی جمعیت در شهرهای بزرگ.
- رشد و توسعه منطقی فعالیت‌های صنعتی.
- توزیع و تعادل در پراکندگی مراکز جمعیتی.
- توزیع و تعادل در پراکندگی فعالیت‌های صنعتی، آموزشی و ... .
- ایجاد مطلوب‌ترین میزان جمعیت و یا فعالیت مستقر در یک موقعیت.
- تغییر نقاط ثقل شهری و ایجاد تعادل میان مراکز جمعیتی.

10-3- پراکندگی در توزیع عملکردها متناسب با تهدیدات و جغرافیا

- توزیع عملکردهای حیاتی و حساس در گستره جغرافیایی کشور.
- جداسازی عملکردها متناسب با تهدیدات و جغرافیا.
- اجتناب از تجمیع عملکردهای حیاتی و حساس در کنار یکدیگر.

10-4- انتخاب مقیاس بهینه از پراکندگی و توجیه اقتصادی پروژه

- ایجاد فاصله مناسب بین اجزای یک مجموعه بنحوی که چنانچه یک جزء آن مورد تهدید قرار گرفت، جزء دیگر آن آسیب نبیند و یا با حداقل آسیب روبه‌رو شود.
- بهینه‌ترین پراکندگی فعالیت‌ها و مطلوب‌ترین توزیع ممکن فعالیت‌ها.
- توجیه اقتصادی داشتن هزینه ناشی از پراکندگی پروژه، با توجه به کاهش خسارات در زمان بحران.

5- 10- کوچک‌سازی و ارزان‌سازی و ابتکار در پدافند غیرعامل

- اجتناب از ایجاد و یا توسعه مراکز حیاتی و حساس بزرگ.
- اقتصادی بودن با توجه به حداقل آسیب‌پذیری در زمان بحران.
- ابداع شیوه‌های نوین در زمینه پدافند غیرعامل.
- پویا بودن طرح‌های پدافند غیرعامل برای شرایط آتی.

6-10- موازی‌سازی سیستم‌های پشتیبانی وابسته

- عدم وابستگی پشتیبانی سیستم به یک نقطه (بنحوی که اگر آن نقطه وارد آسیب واقع شود، امکان تأمین پشتیبانی آن از نقطه دیگر میسر نباشد).
- ایجاد وابستگی به پشتیبانی از یک نقطه به چند نقطه.
- ایجاد دسترسی پشتیبانی از یک مسیر به چند مسیر.
- برقراری امکان تأمین مواد، لوازم و تجهیزات پشتیبانی مورد نیاز از چند منبع به طور موازی.

7-10- مقاوم‌سازی، استحکامات و ایمن‌سازی سازه‌های حیاتی

- مقاوم‌سازی فضاهای حیاتی موجود کشور در برابر تهدیدات.
- ایجاد فضاهای امن و ایمن جهت فضاهای حیاتی جدید کشور.
- ایجاد استحکامات دفاعی جهت مراکز حیاتی به منظور امکان دفاع در برابر انواع تهدیدات دشمن.
- افزایش مقاومت تأسیسات موجود در برابر صدمات ناشی از انفجار بمب و موشک.

- حفاظت از تأسیسات زیرزمینی در مقابل حملات احتمالی.

10-8- مکان‌یابی استقرار عملکردها

- انتخاب مکان مناسب، تناسب با نوع عملکرد و اهمیت آن.
- اجتناب از همجواری عملکردهای حیاتی و حساس در کنار هم.
- جلوگیری از استقرار عملکردهای مزاحم در مجاورت عملکردهای حیاتی و حساس.

10-9- مدیریت بحران دفاعی در صحنه‌ها

- اطمینان از برقراری مدیریت به فعالیت‌های ضروری زمان بحران و مدیریت صحنه بحران.
- امکان برقراری شبکه ارتباطی امن در شرایط بهم‌ریختگی سامانه‌های ارتباطی موجود.
- امکان مدیریت و پشتیبانی تمامی نیازهای ضروری دفاع.
- وجود فضاهای امن و ایمن مدیریت بحران دفاعی.
- خنثی کردن عوامل بحران‌زا قبل یا بعد از وقوع حادثه.

10-10- استتار و نامرئی سازی

- جلوگیری و ممانعت از استفاده قدرت کشف و آشکارسازی و ردیابی انواع حسگرهای الکترواپتیکی، راداری، لیزری، صوتی، مغناطیسی، حرارتی و ... دشمن.

- مخفی ساختن تجهیزات به وسیله حایل‌ها و تورها در برابر دید دشمن.
- همگون‌سازی هدف با زمینه پیرامون خود.
- استفاده از عوامل استتار متناسب با نوع کاربری و اهمیت موضوع.

10-11- کور کردن سیستم اطلاعاتی دشمن

- ناتوان‌سازی سیستم اطلاعاتی دشمن در کسب اطلاعات جاسوسی میدانی.
- استتار در برابر ساماندهی جمع‌آوری اطلاعات.
- کارگذاری سیستم‌هایی با قابلیت از بین بردن سیستم‌های اطلاعاتی دشمن در دستگاه‌های خودی.

10-12- اختفاء با استفاده از عوارض طبیعی

- حفاظت فعالیت‌ها در برابر دید دشمن با استفاده از عوارض طبیعی (ارتفاعات، جنگل و ...).
- مخفی کردن تأسیسات و تجهیزات در دل عوارض طبیعی.

10-13- پوشش در همه زمینه ها

- پنهان‌سازی تأسیسات ، تجهیزات، تسلیحات و نیروی انسانی در برابر دشمن.
- ایجاد پوشش حفاظتی در طرح‌ها و برنامه‌های دارای طبقه‌بندی.

- ایجاد پوشش حفاظتی و امنیتی در تردد افراد پیاده و خودروها به اماکن طبقه‌بندی شده.
- پوشش تجهیزات نظامی و غیرنظامی مهم که به عنوان استتار تلقی می‌شوند.
- پوشش مواضع حساس و راه‌هایی که به نقاط حیاتی ختم می‌شوند.

14- 10- فریب، ابتکار عمل و تنوع در کلیه اقدامات

- بدل‌سازی و یا تغییر شکل هوشیارانه فعالیت، به نحوی که دشمن را از شناسایی منحرف سازد.
- اجرای اقدامات طراحی شده جهت گمراهی دشمن در تشخیص هدف.
- انحراف ذهن دشمن از اهداف مهم به سمت اهداف کاذب و کم اهمیت.
- ایجاد شبکه‌ها و سازه‌های کاذب.

15- 10- حفاظت اطلاعات سیستم‌های حیاتی و مهم

- حفاظت و حراست از کلیه اسناد، مدارک، مطالب، نقشه‌ها و ... مراکز حیاتی و حساس و مهم.
- ایجاد اطمینان از عدم نشت اطلاعات سیستم‌های حیاتی و مهم.
- افزایش دانش افراد و ایجاد انگیزه جهت کارکنان مرتبط در حفاظت از اطلاعات طبقه‌بندی شده.

- تفکیک اطلاعات با درنظر گرفتن قالب‌های مختلف (نظامی، سیاسی و ...).
- حفظ اطلاعات در محدوده خارجی که جزئی از اطلاعات تاکتیکی می‌باشد.
- ایجاد امنیت در ابعاد مختلف و حفظ اطلاعات خودی و جلوگیری از انتشار آن.

16-10- تولید سازه‌های دو منظوره (موانع)

- ایجاد سازه‌هایی که علاوه بر کارکرد در زمان بحران، در شرایط عادی نیز جهت فعالیت‌های زمان صلح استفاده می‌شوند.

11- مرورکلی تهدیدات

تعریف تهدید:

«هرگونه نیّت، قصد، حادثه و اقدامی‌که ثبات سیاسی و امنیّت ملّی کشور را به خطر اندازد. و یا تهدید به قابلیّت‌ها، نیّات و گاه اقدامات دشمنان بالفعل و بالقوّه برای مداخله یا جلوگیری از نیل به منافع و اهداف امنیّت ملّی در سطح ملّی.»

به‌طور کلّی با توجّه به تعریف رایج امنیّت ملّی، «تهدیدات امنیّت ملّی عبارت هستند از تهدیدهایی که، اهداف و ارزش‌های حیاتی یک کشور را به گونه‌ای در معرض خطر قرار دهند که بیم آن رود تا در آن اهداف و ارزش‌ها تغییر اساسی صورت پذیرد».

تفاوت دیدگاه کشورها نسبت بـه اهـداف و ارزش‌هـای حیـاتی، تـأثیر مستقیمی بر استنتاج آنها از تهدید ، خواهد داشت.

عوامل تهدیدکننده امنیت

در حالت کلی، عوامـل و پدیـده‌هـای زیـر امنیـت کشـور را بـه خطـر می‌اندازد:

- ✓ ظهور و توسعه ایدئولوژی که مخالف ایدئولوژی حاکم کشـور باشد.
- ✓ کثرت و انفجار جمعیت همسایه (همسایه دشمن).
- ✓ پیشـرفت اقتصـادی و مـازاد تولیـد کشـور همسـایه (همسـایه دشمن).
- ✓ اتکای اقتصادی، فنی و نظامی زیاد به کشور خاصی.
- ✓ عدم ثبات اجتماعی.
- ✓ ضعف و کوچکی از نظر قدرت.
- ✓ موقعیت نامساعد جغرافیایی.
- ✓ افزایش قدرت نظامی‌کشور دشمن.

تقسیم بندی تهدیدات

بر اساس ماهیت تهدیدات از نگاه موضوعات سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی‌و اجتماعی می‌توان تهدیدات را به شرح زیر تقسیم‌بندی کرد:

تهدیدات سیاسی- تهدیدات اقتصادی- تهدیدات اجتماعی و فرهنگی- تهدیدات نظامی

از طرفی تقسیم‌بندی تهدیدات باتوجّه به نظام بین‌المللی و امنیّت ملّی هر کشوری صورت می‌گیرد. به طور کلی تهدیدات عبارتند از:

الف) تهدیدات خارجی

ب) تهدیدات داخلی

تهدیدات خارجی، دارای اَشکال مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشند که عبارتند از:

(1) نظامی: مثل تجاوزات مرزی- بمباران مراکز- خرابکاری.

(2) سیاسی: مثل دخالت و نفوذ در سیاست کشور

(3) اجتماعی و فرهنگی: مثل رسوخ فرهنگ بیگانه

در بسیاری از موارد منشأ تهدیدات داخلی، از خارج نشأت گرفته است و به عکس گاهی اوقات مسائل و مشکلات داخلی باعث می‌شوند تا دشمنان و یا کشور رقیب تحریک شده، امنیّت آن کشور را به مخاطره اندازند. لذا به هیچ وجه نمی‌توان تهدیدات داخلی و خارجی را از یکدیگر کاملاً جدا دانست.

در تقسیم‌بندی کلی دیگر، تهدیدات و مخاطرات عبارتند از:

- ✓ طبیعی
- ✓ غیر طبیعی

تهدیدات طبیعی شامل حوادث طبیعی از قبیل سیل، زلزله و .... می‌باشد.

تهدیدات غیرطبیعی به مخاطرات انسان ساخت تصادفی و عمدی تقسیم می‌گردد.

مخاطرات انسان ساخت عمدی از قبیل تروریسم (شیمیایی میکروبی)، جنگ، شورش و ... می‌باشد.

در مورد مخاطرات انسان ساخت تصادفی، مواردی مثل انفجار، ریزش ساختمان، آلودگی محیط زیست و ... را می‌توان نام برد.

محیط زیست

یکی از تهدیدهای زیستی تخریب محیط زیست می‌باشد. تخریب محیط زیست از تهدیدات مشترک جوامع بشری در قالب تهدید زیستی- اجتماعی قرار می‌گیرد. فرایند صنعتی شدن و تولید فناوری‌های هسته‌ای و آزمایش‌های این قبیل سلاح‌ها، محیط زیست انسان را دچار تهدید کرده است.

تهدیدات جهانی شدن

از آن‌جا که ایالات متحده، سکوی پرتاب اصلی جهانی شدن است، زبان آمریکایی، فرهنگ آمریکایی و اروپایی، بدنه اصلی جهانی شدن را تشکیل می‌دهد. آثار این جهانی شدن عبارتند از:

- جهانی شدن سرمایه‌های کشور ها و ایجاد سودهای کلان
- کاهش تولید صنایع سنگین و ملی
- تورم نیروی کار و گسترش بیکاری

با گسترش سازمان تجارت جهانی و عضویت یافتن همه کشورها در آن، حاکمیت ملی کشورها بر مبادلات اقتصادی از بین می‌رود، مرزهای

اقتصادی بی‌رنگ می‌شود، لذا روند جهانی شدن حاکمیت‌های ملـی را تهدیـد می‌کند و اقتصاد، تجارت، فرهنگ و ... را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

12- تئوری (5) حلقه استراتژیک واردن

مراکز ثقل مراکزی هستند که مجموعاً محور و منشـأ تمـامی تحرکـات، فعالیت ها و قدرت کشور مورد تهاجم می‌باشد، طرفداران این اسـتراتژی کـه مشهورترین آنها «سرهنگ جان واردن» می‌باشد، معتقدند که مهمتـرین وظیفـه در طرح ریزی یک عملیات تهاجمی، شناسایی مراکز ثقل کشور مورد تهـاجم می‌باشد و چنانچه این مراکز با دقت لازم شناسایی و مورد هدف قرار گیرنـد، کشور مورد تهاجم در اولین روزهای جنگ طعم شکست را چشیده و سـریعاً در کوتاه‌ترین مدت به خواسـته‌هـای مهـاجم (آمریکـا) تـن در داده و تسـلیم خواهند شد.

در تئوری واردن کـه بـه تئـوری (5) حلقـه اسـتراتژیک واردن مشـهور گردیده و دقیقاً مورد استفاده فرماندهان عملیاتی آمریکا و متحدین در جنـگ (43) روزه سال 1991 (جنگ اول خلیج فارس)، مناقشـه کـوزوو (جنـگ 11 هفته‌ای سال (1999) ناتو علیه یوگسلاوی) و جنـگ سـال (2003) آمریکـا و انگلیس علیه عراق (با تغییراتی جزئی) قرار گرفته است.

مراکز ثقل یک کشور شـامل پـنج حلقـه مشـروحه ذیـل بـوده و دوایـر متحدالمرکزی می‌باشند که مجموعاً ساختارهای اصلی قـدرت یـک کشـور را تشکیل می‌دهند، در تئوری مذکور مراکز ثقل یک کشور همانند اعضـای یـک بدن قلمداد گردیده و در صورت انهدام هر یک از حلقه‌های یاد شده پیکره و

کالبد کشور مورد تهاجم فلج گردیده و قادر به ادامه فعالیت و حیات نخواهد بود. در این استراتژی، هدف نهایی دشمن بر این است که کشور مورد تهاجم در سطوح سیاسی، اقتصادی، تولیدی، نظامی امکان انجام هر گونه اقـدامی بـه منظور جبران خسارات، تغییر طرح ها و فراهم آوردن ضد حملـه و یـا ماننـد اینها را از دست داده و در یک چـارچوب زمـانی فشـرده، حـوادث مختلـف ناگوار و پیچیده‌ای را برای او ایجاد نموده و او را بـا اضـافه بـار و معماهـای عدیده مواجه نمایند.

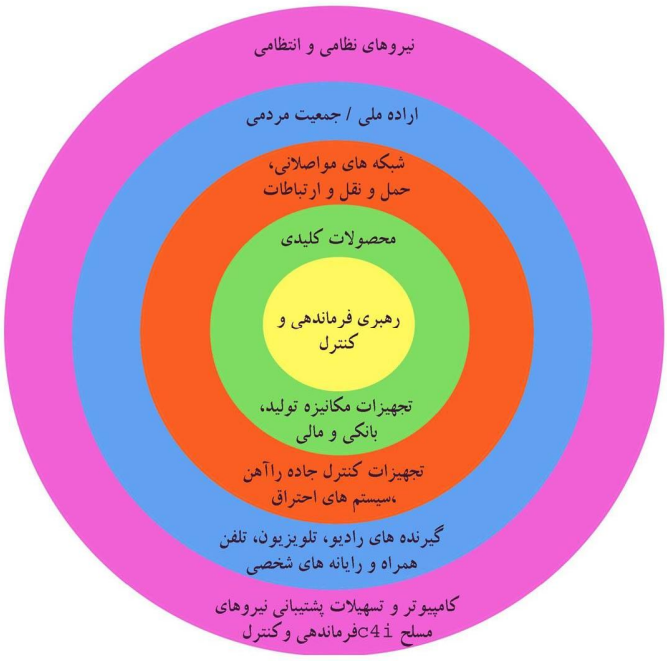

(1) حلقه اول، رهبری ملی (National Leadership)
(2) حلقه دوم، محصولات کلیدی (Key Production)
(3) حلقه سوم، زیرساخت‌های حمل و نقل (Infrastructures)
(4) حلقه چهارم، جمعیت مردمی‌و اراده ملی (Population & People Will)
(5) حلقه پنجم ، نیروهای عملیاتی (Field Forces)

مدل (5) حلقه استراتژیک واردن، دقیقاً کشور مورد تهاجم را همانند اندام بدن یک انسان محسوب نموده و بر این باورند همچنان که اگر مغز و اعصاب (مرکز عصبی)، مواد غذایی مورد نیاز (سیستم هاضمه و گردش خون)، دست و پا (سیستم حرکتی)، روحیه و روان (اراده) و سیستم دفاعی بدن انسان (سلول‌های دفاعی) را از یک انسان بگیرند، قادر به انجام هیچ‌گونه فعالیت و حرکتی نخواهند بود، در صورت انهدام حلقه‌های پنج گانه یاد شده در کشور مورد تهاجم او را فلج نموده و موجب شکست و تسلیم زود هنگام او خواهد شد.

13- مستندات قانونی(برنامه پنج ساله پنجم توسعه کشور) [1]

موارد مرتبط از فصل هفتم برنامه پنج ساله پنجم توسعه کشور:

امور دفاعی، امنیتی و سیاسی که در ارتباط با سیاست های پدافند غیر عامل بوده به شرح زیر می باشد:

ماده-197

1- استناد به سایت مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

به دولت اجازه داده می شود بـه منظـور توسـعه تـوان علمـی و فنـاوری نیروهای مسلح، اقدام های زیر را به عمل آورد:

الف – پیش بینی اعتبارات مورد نیاز برای حمایت از کسب دانـش و فناوری های نو و توسعه مرزهای دانش و تولید محصولات بدیع دفـاعی با اختصاص حداقل 10 درصد از اعتبارات تجهیـز و توسـعه دفـاعی، بـه طریقی که در طول سالهای برنامه در محورهای زیر به سمت خود اتکایی حرکت نماید:

1 – تولید مواد حیاتی و کلیدی مورد نیاز صنایع دفاعی.

2 – توسعه فناوری های نوین به ویژه در حوزه های میکـرو الکترونیـک، نانو، لیزر، اپتیک ، اطلاعات و ارتباطات ، شناختی و نرم و ...

ب – افزایش صادرات محصولات، خدمات فنی و مهندسی دفاعی بـه میـزان حداقل 50 درصد

ج – حمایت مالی و پشتیبانی از فعالیت ها و پروژه های تحقیقاتی مرتبط با امور دفاعی در دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی

ماده -198

به منظور کاهش آسـیب پـذیری زیرسـاخت هـا، ارتقـاء پایـداری ملـی، حفاظت از مردم و منابع ملی کشور و تضمین تداوم خدمات به آن در راستای تکمیل چرخه دفاع غیر نظامی، اقدام های زیر انجام می شود:

الف - تدوین استانداردهای فنی مورد نیاز پدافندغیرعامل طـی سـال اول برنامه

ب – ایجاد سامانه پایش، هشدار و خنثی سازی در خصوص تهدیدات نوین

در مراکز حساس، حیاتی و مهم.

ج – ایمن سازی و حفاظت از مراکز حیاتی، حساس و مهم کشور و تداوم فعالیت امن و پایدار آنان

تبصره – پدافند غیرعامل صرفا در حوزه تهدیدات دفاعی و امنیتی است. دستورالعمل لازم برای هماهنگی حوزه های پدافند غیرعامل و سازمان مدیریت بحران کشور با پیشنهاد مشترک دبیرخانه کمیته دائمی پدافند غیر عامل و سازمان مدیریت بحران به تصویب هیئت وزیران و تأیید ستاد کل نیروهای مسلح می رسد.

ماده -183

وزارت اطلاعات موظف است با هدف دفاع از حاکمیت ومنافع ملی و تقویت و تعامل با جامعه اطلاعاتی و مقابله و پیشگیری از تهدیدات و تهاجم اطلاعاتی و امنیتی داخلی و خارجی به ویژه استکبار جهانی اقدام های زیر را انجام دهد:

الف – ارتقای کمی و کیفی زیرساخت های اطلاعاتی با هدف تحکمی و تقویت امنیت پایدار و فراگیر.

ب – پیشگیری و مقابله با مفاسد و اختلال در امنیت اقتصادی، جرائم سازمان یافته ضد امنیتی، اقدامات تروریستی و تهدیدات نرم امنیتی در مقام ضابط قوه قضاییه.

ج – ایجاد و گسترش زیرساخت ها و ساز و کارهای لازم برای مشارکت هر چه بیشتر مردم در راستای تقویت و تحکیم امنیت پایدار کشور.

ماده 201- بند «ِی» :

رعایت اصول پدافند غیرعامل در طراحی و اجرای طرح های حساس و مهم و یا در دست مطالعه و نیز تأسیسات زیر بنایی و ساختمان های حساس ، شریان های اصلی و حیاتی کشور و آموزش عمومی مردم توسط دستگاه های اجرایی موضوع ماده (179) این قانون ، به منظور پیشگیری وکاهش مخاطرات ناشی از سوانح غیر طبیعی.

آیین نامه های اجرایی این ماده ظرف مدت دو ماه از تصویب این قانون توسط وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و ستاد کل نیروهای مسلح تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید. ودر صورت تأیید فرماندهی کل نیروهای مسلح به اجراء گذاشته می شود.

14- سطوح پدافند غیرعامل

با توجه به بخشی از سیاست های کلی پدافند غیرعامل و مطالعه سابقه آن به این نتیجه می رسیم که اقدامات پدافند غیرعامل را می توان به چهار سطح زیر دسته بندی نمود. :

- **سطح عالی و استراتژیک پدافند غیرعامل :**

مفاهیم واقدامات پدافند غیرعامل در این سطح شامل عـالی تـرین سـطح اقدامات در سطح کشور می باشد این اقدامات شامل پیش بینی :

- ✓ در سطح تدابیر رهبری معظم انقلاب اسلامی
- ✓ در قانون اساسی کشور
- ✓ در قوانین موضوعی کشور
- ✓ در سطح چشم انداز 20 ساله کشور
- ✓ در قوانین برنامه بلند مدت کشور
- ✓ درسطح سیاست های کلی نظام

و از این دست مفاهیم لذا می توان با انجام اقدامات پدافنـد غیرعامـل در این سطح بیشترین سطح اثر گذاری وبهره وری را بدست آورد .

مسئولیت اقدامات پدافند غیرعامل در این سـطح بعهـده مسـئولین عـالی کشور می باشد.

- **سطح عملیاتی اقدامات پدافند غیرعامل:**

مفاهیم واقدامات پدافند غیرعامـل در سـطح عملیـاتی شـامل برنامـه هـا ومفاهیم اجرائی تر نسبت به سطح راهبردی می باشد. این مفاهیم شامل برنامه های اجرائی دستگاه ها ویا برنامه های موضوعی دستگاه ها وهمچنین نظامات اجرائی برنامه ها می باشد این نظامات هم نظامات فنی است و هـم نظامـات صنعتی در واقع چگونگی اجرای برنامه را از نظر فنی ودفاع غیرعامـل در بـر می گیرد .

این نظامات و برنامه های اجرائی شامل دستورالعمل های اجرائی ،دستورالعمل های فنی وپدافند غیرعاملی می باشد که چگونگی اجرای برنامه ویا جزئیات برنامه را تشریح می کند.

این سطح اقدامات می توانند کیفیت وچگونگی اجرای پدافند غیرعامل را تضمین نمایند لذا از اهمیت بالایی برخوردار می باشد این موارد شامل :

- ✓ آئین نامه اجرائی قوانین مصوب مجلس
- ✓ آئین نامه نظام عمرانی فنی اجرائی کشور
- ✓ آئین نامه های فنی
- ✓ استانداردهای فنی در حوزه های مختلف فنی
- ✓ شیوه نامه های اجرائی
- ✓ دستورالعمل های مدیریتی واجرائی
- ✓ و.....

مسئولیت اجرائی تهیه این دستورالعمل ها بعهده معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری اسلامی وبخش های کار شناسی ومهندسی دستگاههای اجرائی وشرکت های فنی ومهندسی ومراکز علمی وپژوهشی وتحقیقاتی و..... می باشند.

- **سطح اجرائی و تاکتیکی پدافند غیرعامل**:

این سطح از اقدامات شامل اقدامات اجرایی با ماهیت اجرایی ومدیریت بحران وآمادگی مقابله در حوادث واجرای برنامه های مقابله با حوادث وبلایا می باشد.

مسئولیت اجرایی در این سطح از اقدامات پدافند غیرعامل به عهده مسئولین اجرائی دستگاه های اجرائی می باشد واین اقدامات شامل:

- ✓ اجرای با کیفیت برنامه ها
- ✓ ایجادآمادگی مقابله در دستگاه ها
- ✓ اجرای اموزش وتمرین منظم
- ✓ اجرای مانور های منظم سالیانه وفصلی
- ✓ برطرف کردن آسیب پذیری های اجرائی دستگاه ها

- **سطح ویژه اقدامات پدافند غیرعامل** :

این سطح اقدامات سطح اقدامات ویژه را در برمی گیرد که ویژه گی های خاص وبرای شرایط خاص می باشد .

جدول سطح بندی پدافند غیرعامل

ماهیت اقدام	اقدام عمده	مصادیق حوزه ها	حوزه ها	سطوح پدافند غیرعامل
راهبرد ،تدبیر ، سیاست کلی و..	چشم انداز ، برنامه آمایش سرزمین	سیستم راهبردی کشور	حوزه مغزافراری	سطح استراتژیک
برنامه، ملاحظات فنی ،صنعتی و..	برنامه پنجساله و سیاست کلی در برنامه	سیستم مهندسی و صنعتی	حوزه زیر ساختی	سطح عملیاتی
برنامه اجرائی ، آمادگی و مدیریت بحران	برنامه و بودجه سالانه	سیستم مردمی و شهرها	حوزه مردمی	سطح اجرائی
اقدامات فوریتی و ویژه	بنا به اولویت و اهمیت	زیر ساختهای ویژه	حوزه ویژه	سطح ویژه

تصاویر مرتبط

- تونل های بزرگراه های شهری

هـ- تـونـل هـاي راه آهن و مـتـرو

مرکز ملی مدیریت بحران روسیه (RNDMC)

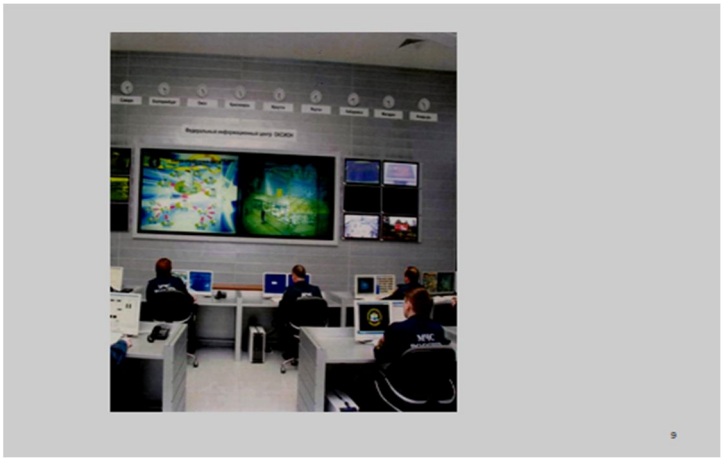

بخشی از نشانگرهای الکترونیکی مرکز فوق

سازه امن

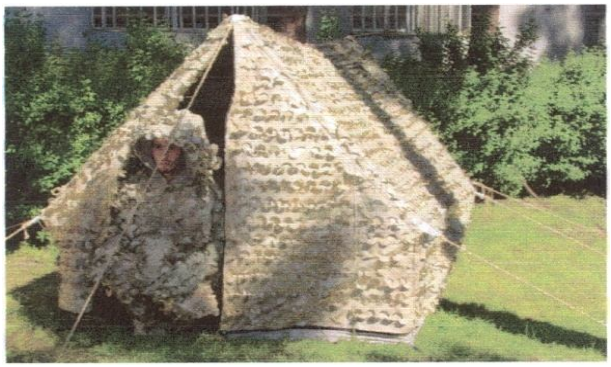

چادر استتار

تصویر بمب GBU-27

کتابنامه

1- موحدی‌نیا، جعفر، مفاهیم نظری پدافند غیرعامل، مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی سپاه، 1386؛ تهران

2- دکتر جلالی فراهانی، هاشمی فشارکی- سید جواد ، دفاع (پدافند) غیرعامل در آیینه قوانین و مقررات، سازمان پدافند غیر عامل کشور، 1389، تهران

3- سهامی، حبیب‌الله، آمایش و مکان‌یابی، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، مجتمع آمایش و پدافند غیر عامل سال 1386، تهران

4- اسکندری حمید ، دانستنی های پدافند غیرعامل،انتشارات بوستان حمید، سال 1389، تهران

5- جنت مکان شاد، حمید، عملیات روانی امریکا و دولت نهم، دانشکده علوم و فنون فارابی، 1388، تهران

6- دانشنامه رشد، سایت رشد، سازمان آموزش و پرورش، 1388، تهران

7- سایت مجلس شورای اسلامی ، برنامه پنج ساله پنجم توسعه کشور

8- دکتر جلالی فراهانی غلامرضا ، جزوه درسی مبانی نظری پدافند غیرعامل، سازمان پدافند غیر عامل کشور، 1389، تهران